

S: R, C, V →

{}

Een andere kijk op scholen

Nathalie van Kordelaar
Mariken Althuizen
Esther de Boer

u i t g e v e r i j
SWP

Een andere kijk op scholen

Nathalie van Kordelaar, Mariken Althuizen en Esther de Boer

ISBN 978 90 8850 984 1

NUR 840 / THEMA JNAM

© 2020 Uitgeverij SWP Amsterdam

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 j°. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (Postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met Uitgeverij SWP voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen door een onderwijsinstelling van een gedeelte uit deze uitgave, in papieren vorm of digitaal, (bijvoorbeeld voor plaatsing ervan op uw digitale leeromgeving of in een reader) kunt u zich richten tot: Stichting UvO, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, Tel. 023-8700212, www.stichting-uvo.nl UvO@cedar.nl.

Bij het omslag

In 2016 maakte kunstenaar Banksy dit kunstwerk op de muur van een school in Bristol (Verenigd Koninkrijk). Hij schreef er een briefje bij:

'Beste Bridge Farm School, bedankt voor jullie brief en bedankt dat jullie het gebouw naar mij hebben vernoemd. Maak er alsjeblieft een foto van, en als je het niks vindt: voel je vrij om er zelf dingen aan toe te voegen. Ik weet zeker dat de leraren het niet erg zullen vinden. En onthoud, het is altijd makkelijker om vergeven te worden dan permissie te krijgen. Veel liefs, Banksy'*

Hebben jullie ook van die brandende vragen over hoe het verder moet met ons onderwijs? Staat het onderwijs anno 2020 misschien zelf in brand?

Blijven we achter de misère aanhollen, of kunnen we de transitie naar nieuw onderwijs als een spel vol vuur en passie zien?

Wij zagen veel overlap tussen het doel van ons boek en dit kunstwerk!

De Bridge Farm School vond het overigens niet goed dat leerlingen iets bij dit kunstwerk tekenden...

* Zie ook het filmpje dat het Jeugdjournaal hierover maakte: <https://jeugdjournaal.nl/artikel/2109636-banksy-maakt-stiekem-kunstwerk-op-school.html>

Inhoud

Inleiding	9
Bouwstenen voor een school	11
Now what?	14
1 Curriculum	15
Kies je woorden zorgvuldig	17
Onderwijsvernieuwing	18
Wat moeten kinderen leren?	19
Wat mogen kinderen leren?	20
Now what?	21
2 Leerlingen	23
Educatieve instincten	24
Emoties	24
Existentiële depressie	27
Now what?	31
3 Leraren	33
Binnen of buiten school?	40
Now what?	42
4 Pedagogiek	45
Jezelf ontwikkelen	45
Moet een leerling gemotiveerd worden?	46
De pedagogische relatie tussen leraar en leerling	50
Emoties en leren	52
Laten ervaren van eigenaarschap en zingeving	54
Een groeigerichte schoolcultuur	59
Now what?	62

5 Didactiek	63
Leren en didactiek: van sturing naar zelfsturing	66
Hoe bied je uitdagend onderwijs?	67
Complexe opdrachten	68
Leren en didactiek: naar zelfsturing	71
Ten slotte: het nut van huiswerk	71
Now what?	73
6 Toetsen	75
Toetsweken	78
De lerarenvergadering en overgaan	79
Zin en zinloosheid van het zittenblijven	81
Afstromen	85
Hoe dan wel? Hallo, formatief evalueren	86
Now what?	89
7 Locatie	91
Wat is er nodig om te kunnen leren?	93
Naar buiten!	95
Now what?	97
8 Geld	99
Now what?	105
9 Now what?	107
En dan de hamvraag: <i>Hoe gaan we het voor elkaar krijgen?</i>	111
Now what?	113
Bijlage 1: Stel jezelf vragen	115
Bijlage 2: De communicatie met ouders/verzorgers	121
Eindnoten	125
Over de auteurs	141

Inleiding

‘Het huidige onderwijssysteem is echt failliet.’

Jan Bransen

Met deze stevige oneliner startte filosoof Jan Bransen¹ het jaar 2019. In zijn boek *Gevormd of vervormd?*² houdt hij een pleidooi voor een andere vorm van onderwijs, met een grotere rol voor de leerling zelf. Bransen stelt verder³: ‘Wie een visie wil ontwikkelen op goed onderwijs stelt geen onderwijskundige maar een filosofische vraag.’

Ook Harold Bekkering, hoogleraar cognitieve psychologie, zou het huidige onderwijs graag anders zien. Niet alleen vindt hij diploma’s hopeloos achterhaald, hij zegt ook⁴: ‘Bovendien ben ik tegen een systeem dat bepaald wordt door alleen een cognitieve ontwikkeling. Het gaat om betekenisvol leren, waarbij we kinderen leren nieuwsgierig te blijven.’

Dat we in een tijd leven waarin meer systemen beginnen te knellen, is een overtuiging die Jan Rotmans⁵ al langere tijd verkondigt. ‘We leven niet in een tijdperk van veranderingen, maar in een verandering van tijdperk,’ aldus de professor transitiekunde. Dit leidt tot de chaos waar we nu middenin zitten. Gelukkig hebben we volgens hem echter het vermogen om al die knellende systemen te transformeren. Omdat wij zelf het systeem zijn, zit de verandering in onszelf.

‘De grootste uitdaging zit hem dan ook in het wegnemen van angst en wantrouwen, en in het opbouwen van vertrouwen.’

Jan Rotmans

Inmiddels is in onze cultuur ‘leren’ zo ongeveer gelijkgesteld aan onderwijs, en dat gebeurt op school. Maar leren kun je overal en altijd. Waarom zouden we dan toch het ‘leren’ willen organiseren? Waarom zou je een gebouw als school inrichten? Kunnen alleen bevoegde onderwijzers je iets leren? Hoe staat het universele ‘recht op onderwijs’ in verhouding tot de leerplicht? Wat zijn de voordelen voor een individu of een samenleving om een dergelijk zeer intensief en kostbaar onderwijssysteem op te tuigen? En wat zijn de nadelen? Zijn er alternatieven?

Een grotere rol voor de leerling zelf!

Opbouwen van vertrouwen!

Vanuit visie, met een meer filosofische, holistische blik leren kijken!

Dit zijn kretes die ons aan het hart gaan.

In onze vorige boeken (*Een andere kijk op hoogbegaafdheid*⁶ en *Een andere kijk op (onder)presteren*⁷) wilden we ruimte, vertrouwen en contact helpen verankeren in onderwijs en opvoeding. Het jaar 2019 bleek voor ons het jaar waarin ons derde boek vorm mocht krijgen: *Een andere kijk op scholen*. Onze eigen kijk is daarmee ook verruimd. Ons eerste boek ging specifiek over hoogbegaafdheid en over onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen. Ons tweede boek nodigt de lezer uit anders te kijken naar presteren, uitgaande van de term ‘onderpresteren’ die vooral aan hoogbegaafdheid wordt gekoppeld, maar die van toepassing kan zijn op iedereen. Dit derde boek gaat over al onze leerlingen, hoogbegaafd en niet-hoogbegaafd, jong en oud, licht en donker, kort en lang, jongen en meisje.

Dit boek is geen aanklacht tegen het huidige reguliere onderwijs. Elke dag werken vele leerkrachten, docenten en ondersteunend personeel zich uit de naad om onze kinderen een goede start te geven in hun leven. Maar als je goed naar hen en de ouders en de kinderen luistert, weet je dat er iets zal moeten veranderen. Als je om je heen kijkt in de wereld en op social media zie je dat er op heel veel plaatsen al mooie initiatieven worden gestart. We hoeven niet opnieuw het wiel uit te vinden.

Met dit boek willen we een bijdrage leveren aan het vormgeven van een nieuw, niet meer knellend onderwijssysteem door opnieuw naar het instituut *school* te kijken. Een kijk vanuit de voordelen, en naar hoe je die voordelen optimaal zou kunnen vormgeven. Een kijk vanuit de leerlingen: wat hebben zij nodig voor hun ontwikkeling, en waar hebben zij zelf behoefte aan? Een kijk vanuit de toekomst: wat moet er eigenlijk geleerd worden?

Bouwstenen voor een school

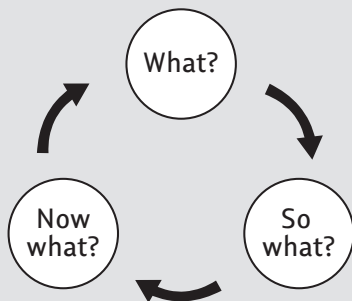
Voor elke Nederlandse school in het huidige onderwijsstelsel zijn er de volgende zaken om over na te denken. Het is aan jou om te bepalen hoe je daarmee om wilt gaan:

- curriculum
- leerlingen
- leraren
- pedagogiek
- didactiek
- toetsen
- locatie
- geld

In de volgende hoofdstukken bespreken we de bouwstenen in deze volgorde.

Elk hoofdstuk begint met *good practices*, de wielen ((0)) die al uitgevonden zijn en die je mogen inspireren om verder te lezen. We onderzoeken hoe het momenteel precies knelt op dat vlak. Voor deze reflectie hanteren we het model van Rolfe et al. (zie kader *So what?*). De ‘what’ die elke bouwsteen vormt, gaat op die manier over in een ‘*so what?*’.

So what?

Gary Rolfe, Dawn Freshwater en Melanie Jasper⁸ publiceerden in 2001 een reflectiemodel, gebaseerd op drie simpele vragen:

What?

So what?

Now what?

Deze vragen mogen dan simpel lijken, naar de antwoorden kun je zo diep graven als je durft.

Op de vraag '*What?*' beschrijf je, analytisch en feitelijk, wat er is gebeurd of wat je ervaren hebt. De vraag '*So what?*' kun je vertalen als: 'Nou, en? En dus?' De uitdaging hierbij is om niet te blijven hangen in je eigen interpretaties, maar op zoek te gaan naar meer informatie, andere meningen en diepere inzichten. Die leiden je vervolgens naar de vraag '*Now what?*' Welke stap(pen) kun je zetten ter lering en/of verbetering?

Aan het eind van ieder hoofdstuk stellen we jou als lezer enkele vragen onder het kopje *Now what?* Dit zijn vragen die jou hopelijk aan het denken zetten en die je prikkelen om in actie te komen.

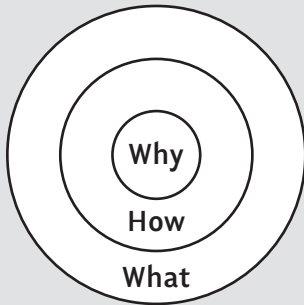
Je zult binnen jouw werkplek zelf de stappen moeten zetten om in jouw leven, dat van jouw kind(eren) en/of dat van jouw leerlingen te veranderen. Jij bent de enige die de 'hoe?' kan invullen voor jouw situatie, passend bij de plek waar jij op dit moment bent in jouw leven en letterlijk op de school waar je werkt.

'Dus geloof in jezelf
Juist wanneer het lijkt alsof
Alsof het niet meer loopt
Je kan rennen, rennen, rennen met je hoofd omhoog
Hoog, hoogste versnelling
Word wakker, want dit is jouw droom
Je geeft hoop aan de mensen
Je geeft hoop, hoop, hoop en daar gaat het om.'

Nielson – Hoogste Versnelling⁹

Dit boek heeft als doel *bewustwording*. Bewustwording van een knellend systeem dat vraagt om echte vernieuwing. Bewustwording van de alternatieven die voorhanden zijn. Dit is onze missie, onze 'why' (zie volgend kader).

De Golden Circles van Simon Sinek¹⁰

In 2009 presenteerde leiderschapsdenker Simon Sinek een door hem ontwikkeld model voor organisaties dat in te zetten is als tool voor management en leiderschap. Sinek kwam tot dit model na bestudering en analyse van succesvolle en inspirerende organisaties en leiders.

Sineks model omvat drie concentrische gouden cirkels met de woorden: why, how, what.

De kernvraag, de vraag waar je mee zou moeten beginnen, is: 'Waarom? Wat is je doelstelling, je drijfveer? Waarom doe je ertoe voor anderen?' Als je je 'waarom' helder hebt, volgen de 'hoe' en de 'wat'. De hoe-vraag gaat over het proces. Welke handelingen verricht je zodat je de 'waarom' kunt realiseren? 'Wat' in dit model betreft het resultaat van dit handelen, het bewijs dat je de waarom hebt waargemaakt.

Wat onze eigen *how's* zijn? Je herkent ze mogelijk uit onze eerdere boeken:

- Ruimte geven aan ieders talenten en (eigen)aardigheden.
- Vertrouwen hebben in de aangeboren leer-kracht van ieder mens.
- Contact maken vanuit respect en authenticiteit.

Alleen vanuit respect voor verschillen maken we de wereld immers een fijne plek. We mogen met een liefdevolle en positieve blik kijken naar de kinderen en naar onszelf. Alleen dan kunnen we samen positieve veranderingen teweegbrengen.

‘Geluk is wat er gebeurt als voorbereiding en gelegenheid elkaar ontmoeten.’

Seneca (Romeins filosoof, geboren 4 voor Chr.)¹¹

Onze *what* is dit boek geworden.

We wensen je veel leesplezier en veel nieuwe inzichten.

Now what?

- Wat zijn de eerste woorden of vragen die bij je opkomen bij het zien van de bouwstenen voor een school? Tip: schrijf ze op voordat je verdergaat in dit boek.
- Wat zeggen deze woorden of vragen over jou?
- In welke volgorde van prioriteit zou jij inhoud gaan geven aan de verschillende bouwstenen als je een nieuwe school zou starten?
- Zou een andere volgorde van prioriteit tot een andere school leiden?
- Geloof jij in jezelf? In je talenten? In je leer-kracht? In je competenties? In je vermogen dingen ten goede te veranderen?

Toch nog even terug naar die hoogbegaafdheid. We zijn niet voor niks specialisten op dat gebied, nietwaar? Hoewel dit boek niet specifiek over hoogbegaafdheid gaat, willen we hier wel opmerken dat het vaak juist de hoogbegaafden zijn die vanwege hun hypergevoeligheid en grote alertheid de eerste ‘slachtoffers’ zijn van het knellen van het huidige reguliere onderwijssysteem. Aangezien hoogbegaafden (en alle anderen die ‘anders’ leren) de eersten zijn die uitvallen in dit knellende systeem, zijn het misschien ook wel de eersten die baat hebben bij stappen naar echte vernieuwing. Zij zijn ook degenen die mee kunnen denken over die stappen. In *Een andere kijk op hoogbegaafdheid*¹² definieerden we intelligentie als het openhouden van zoveel mogelijk opties. Daar hoort het creëren van opties ook zeker bij! Durf je onderwijsvernieuwing aan? Schroom dan niet om juist hoogbegaafden te betrekken bij dit proces.

1

Curriculum

- Vanaf de middeleeuwen tot eind 18^e eeuw werden jonge mannen binnen een gilde opgeleid voor een ambacht door een meester. Dit deden zij eerst als leerling en daarna als gezelschap.
- Het Afrikaanse gezegde *'It takes a village to raise a child'* is nog steeds van toepassing op veel kinderen die geboren worden (ook buiten Afrika) op plekken ver van dorpen of steden waar scholen zijn. Zij leren alles wat nodig is voor hun leven binnen hun gemeenschap.
- Binnen Sudbury onderwijs¹³/democratisch onderwijs¹⁴ is er geen verplicht curriculum. Kinderen krijgen ruimte om zelf aan te geven wat, wanneer, hoe en met wie ze willen leren. Onderwijs wordt in dit type scholen minder gezien als het aanleren van kennis en vaardigheden, maar meer vanuit het concept Bildung¹⁵.
- In Finland¹⁶ kunnen we zien dat minder les, minder toetsen, meer beweging, en meer ruimte leiden tot betere leerprestaties.

Het woord school is afgeleid van het Griekse σχολή (*skholē*), dat 'vrije tijd' betekent. Onderwijs was namelijk oorspronkelijk iets waarvoor men vrije tijd moest hebben¹⁷. Werken had voor de meeste volwassenen en kinderen prioriteit boven scholing. De eerste schoolwet plaatste in 1801 het schoolwezen onder het gezag van de overheid. De eeuwen daarvoor bepaalde de Kerk het onderwijs. In de tweede schoolwet (1806) werd naast het openbaar onderwijs ook bijzonder onderwijs toegestaan¹⁸.

De eerste schoolwetten hadden vooral tot doel om het schoolbezoek binnen de 'laagste stand' te bevorderen. Taal en rekenen werden, en worden nog steeds, als de belangrijkste vakken gezien die jonge kinderen de kennis en vaardigheden geven om volwaardig mee te kunnen draaien in onze samenleving. Daarnaast hebben vakken als geschiedenis, aardrijkskunde en biologie een plek in de curricula gekregen.